

ISSN 2335-8998 (Online)

Teisės e-aktualijos

2019 m. Nr. 2 (17)

„Teisės e-aktualijos“, tai Internetinis leidinys, kuriame skelbiami Lietuvos teisės instituto mokslo darbuotojų parengti socialinės plėtros darbai, kurie buvo pateikti valstybės bei savivaldybių institucijoms.

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius
Tel./faks. (+370 5) 249 75 91
info@teise.org, www.teise.org

ISSN 2335-8998 (Online)

© Lietuvos teisės institutas, 2019

TURINYS

I. DĖL VALSTYBĖS BAUDŽIAMOSIOS POLITIKOS ŠVELNINIMO.....	4
II. DĖL NETEISĖTO PRATURTĖJIMO PREVENCIJOS ĮSTATYMO IR BAUDŽIAMOJO KODEKSO 189 ¹ STRAIPSNIO PAKEITIMO PROJEKTO Nr. 18-12904.....	10
III. NUOMONĖ DĖL VYRIAUSIOSIOS TARNYBINĖS ETIKOS KOMISIJOS PRAŠYMO NR. S-5161-(1.2)	15
IV. DĖL NUOMONĖS PATEIKIMO KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS BYLOJE NR. 11/2018.....	20
V. DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 310 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIIP-988(2).....	27

I.

Skirmantas Bikelis

DĖL VALSTYBĖS BAUDŽIAMOSIOS POLITIKOS ŠVELNINIMO

Palaikome Teisingumo ministerijos iniciatyvą sistemiškai peržiūrėti baudžiamąjį reguliavimą siekiant, kad jis kuo labiau derėtų su ultima ratio ir proporcingumo principais.

Turtiniai nusikaltimai

Pritartina, kad metas peržiūrėti baudžiamosios atsakomybės ribas apibrėžiančias kiekybines vertes – MGL (BBND) išreikštus dydžius. Nuo tada, kai įsigaliojo baudžiamasis įstatymas ir buvo įtvirtinti šie dydžiai, kiekybiniai socialiniai gyvenimo rodikliai Lietuvoje ženkliai pasikeitė: vidutinis darbo užmokestis, lyginant 2003 metų pabaigą ir 2018 metų pabaigą, padidėjo 3 kartus, minimalus darbo užmokestis per tą patį laikotarpį padidėjo beveik 3,5 karto. Dėl šių socialinių – ekonominių pokyčių, baudžiamasis įstatymas nuolat griežtėjo net ir nekeičiant reguliavimo. MGL per šį laikotarpį padidėjo vos nuo 36,2 iki 38 Eur. Tik nuo 2018 metų BBND kilstelėjo iki 50 Eur (1,38 karto).

Norint atstatyti baudžiamojo įstatymo įsigaliojimo metu įstatymų leidėjo numatytą atsakomybės griežtumo lygį, reiktų bent du kartus didinti kiekybinius turtinius baudžiamąją atsakomybę apibrėžiančius rodiklius (MGL/BBND). Siekiant pašvelninti baudžiamąją atsakomybę, rodiklius reiktų didinti dar labiau. Pabrėžtina, kad didinti patį BBDN nerekomenduotina, nes tuomet nepagrįstai išaugtų bausmių dydžiai, didintina BBDN kiekybė.

Tad, pavyzdžiui, išlaikant 2003 metais numatytą atsakomybės ribą, sunkus turtinis nusikaltimas turėtų būti apibrėžiamas mažiausiai 500 MGL/BBND (25000 EUR). Kita vertus, tai tėra vidutinės klasės naujo automobilio vertė ir kažin, ar pagrįsta iki tokio lygio nuleisti sunkaus nusikaltimo kartelę. Siūlytume sunkius turtinius nusikaltimus sieti su 1000 BBND turto vertės riba.

Atkreiptinas dėmesys į vagystės kvalifikuojančius požymius. BK 178 straipsnio 2 dalis yra tapusi savotiška „prieglauda“ įvairiausioms baudžiamosios atsakomybės griežtinimo idėjoms, kuriuos vienu ar kitu laikotarpiu galbūt buvo aktualios, tačiau šiuo metu joms pagrįstumo stinga ir jų galima būtų atsisakyti. Juolabiau, kad kai kurios jų įrašytos į kvalifikuojančių požymių sąrašą ne dėl pačios veikos pavojingumo, o siekiant kitų tikslų, pvz., siekiant įteisinti galimybę tyrime naudoti kriminalinę žvalgybą. Tokia teisinė technika, kai (nepagrįstai) griežtinama atsakomybė ne atsižvelgiant į pažeidimo pavojingumą, bet dėl taktinių tyrimo sumetimų, yra nepriimtina. Esant poreikiui, labiau vertėtų pildyti kriminalinės žvalgybos pagrindus, bet ne griežtinti atsakomybę. Panašiai ydingai buvo griežtinamos sankcijos už korupcinius nusikaltimus, taip siekiant pailginti senaties terminus, kai siekiamą rezultatą buvo galima pasiekti tiesiog pailginant senaties terminus.

Taigi, svarstyтина dėl kai kurių vagystę kvalifikuojančių požymių, kurių pavojingumas ir numatyta sankcija, mūsų nuomone, nedera, atsisakymo: automobilio vagystė (didelės vertės automobilių vagystės ir toliau būtų itin kvalifikuota vagystė, o kitų automobilių vagystę pakaktų vertinti kaip paprastą vagystę); atviroji vagystė (nėra pakankamo pagrindo tokias vagystes vertinti kaip kvalifikuotas). Taip pat abejotina, ar sankcija už kišenvagystę yra proporcinga šio nusikaltimo pavojingumui ir ar verta numatyti tokį vagystę kvalifikuojantį požymį.

BK XVIII skyriuje yra numatytas BK 189¹ straipsnis. Šio straipsnio analizė tiek logikos, tiek efektyvumo požiūriu bei jo taikymo 2015-2018 metais apžvalga buvo atlikta mokslo studijoje „Civilinio turto konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje“¹. Studijoje buvo prieita prie išvados, kad mintis kriminalizuoti neaiškios kilmės turto turėjimą buvo ydinga ir nepasiteisino. Studijoje yra pateikta išsami šios išvados motyvacija, čia pacituosime porą darbo išvadų:

¹ Visas tekstas pasiekiamas http://teise.org/wp-content/uploads/2019/02/Konfiskavimas.pdf?fbclid=IwAR2Kyi05a-lAij5-fDlNNIX-43ZL8Fq_uSTm9rBc3o9Lja-JsvUH7HfokG0

„7. Neaiškaus praturtėjimo kriminalizacijos idėja nesprenžia vienos iš problemų, kurią siekia spręsti – aukšto įrodinėjimo standarto keliamų sunkumų. Ji nesuteikia teisinio pagrindo rezultatui, kuriam pasiekti yra sukurta – konfiskuoti neaiškos kilmės turtą. Jos pagrindu numatyta baudžiamoji atsakomybė nemažai atvejų prasilenkia su teisingumo ir proporcingumo principais. Ši idėja nedera su reikalavimu, kad baudžiamasis draudimas būtų aiškus. Be to, nors formuluojant BK 189¹ straipsnį formaliai tarsi išvengta konflikto su nekaltumo prezumpcija, panašu, kad faktiškai toks konfliktas išlieka.

8. Dėl neaiškaus praturtėjimo kriminalizacijos idėjos kritinių trūkumų, kiek dviprasmiška vertinti jos įgyvendinimą teismų praktikoje kaip sėkmingą ar nesėkmingą. Absoliuti dauguma procesų 2015–2018 metais baigėsi nerezultatyviai ir tai, ko gero, vertintina kaip adekvatus teisminis neaiškaus praturtėjimo kriminalizacijos idėjos vertinimas. Teiginys, kad procesų nerezultatyvumui esminės reikšmės turėjo baudžiamojo įstatymo taikymo laiko atžvilgiu ypatumai, nebūtų pagrįstas“.

BK 199 straipsnis (Kontrabanda)

Tikriausiai kiekvienam profesionaliam teisininkui akivaizdu, kad sankcijos už narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrabandą yra neproporcingos. To nebūtina papildomai aiškinti. Kita vertus, matytume gilesnę sistemine BK 199 straipsnio problema, kurią išsprendus savaime išsispęstų ir minėtų sankcijų neproporcingumo problema.

Principinė problema yra tame, kad narkotikų atsisiuntimas Lietuvos BK įrašytas ne tik į specialų su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis susijusių nusikaltimų skyrių, bet ir į BK 199 straipsnį. BK kontrabanda priskiriama prie nusikaltimų ekonomikai ir verslo tvarkai. Taip išeitų, kad atsisiunčiant narkotikų daroma žala ekonomikai ir verslo tvarkai? Kol šios medžiagos nėra legalizuotos ir netapo akcizinėmis prekėmis, toks teiginys skamba absurdiškai. Su narkotikais ir psichotropinėmis medžiagomis susijusiems nusikaltimams ir baudžiamiesiems nusižengimas yra skirtas atskiras, specialus skyrius, kuriame yra BK 259 straipsnis ir kiti straipsniai, numatantys atsakomybę už sunkesnius narkotikų nusikaltimus (pavyzdžiui, jų platinimą). Taigi, BK straipsniai, numatantys atsakomybę už narkotikų atsisiuntimą, dubliuojasi, nors to neturėtų būti. Tokiems nusikaltimams, kai atsisiunčiama ne per didžiausias kieki narkotinių medžiagų savo reikmėms, visiškai pakaktų BK 259 straipsnio. Dubliavimąsi galima būtų panaikinti iš BK 199 straipsnio, numatančio

atsakomybę už nusikaltimą verslo tvarkai – kontrabandą, išbraukiant narkotinių medžiagų atsisiuntimą. Analogiškai svarstyti dėl ir kitų, su ekonomika ir verslo tvarka nesusijusių veikų išbraukimo iš BK 199 straipsnio. Manytina, neteisėtą disponavimą atitinkamais dalykais pakankamai reguliuoja BK 253, 256, 266 ir 267 straipsniai.

Taip pat keltinas retorinis klausimas, kiek pagrįstai kontrabandos straipsnyje kaip nusikaltimai ekonomikai ir verslo tvarkai yra numatyta ne tik narkotikų, bet ir dopingo ir net ginklų eksportas bei importas neturint leidimo ir kiti nusikaltimai? Kituose BK skyriuose yra specialūs straipsniai, numatantys atsakomybę už neteisėtą ginklų ar dopingo gabenimą. Tad vėlgi turim bereikalingą atsakomybės dubliavimą, kurį panaikinti būtų galima paprasčiausiai išbraukiant perteklines BK 199 (kontrabandos) straipsnio dalis.

Kita kontrabandos ir susijusių nusikaltimų reguliavimo problema, kelianti atsakomybės proporcingumo problemų – atsakomybės siejimas su prekių bendra verte, o ne su valstybei grėsusia finansine žala – siektų išvengti mokesčių dydžiu. Pagal tokį reguliavimą sulyginami skirtingo žalingumo (pavojingumo) nusikaltimai. Tarkim, 30 tūkst. Eur vertės automobilio kontrabanda (kuria siekta, tarkim, išvengti iki 7 tūkst. Eur mokesčių) ir 30 tūkst. Eur vertės cigarečių kontrabanda, kuria siekta išvengti iki 25 tūkst. Eur vertės mokesčių. Dėl tokio ydingo kriterijaus (kuris aukštos teisinės kultūros valstybėse nėra taikomas), nedidelio pavojingumo, savo esme administraciniai pažeidimai nepagrįstai gali patekti į baudžiamosios atsakomybės taikymo sritį. Šis klausimas yra detaliam aptartas mokslinėje monografijoje „Neteisėta cigarečių apyvarta: kompleksinė reiškinių ir kontrolės priemonių analizė“², 114 ir tolimesniuose puslapiuose.

BK 259, 260 straipsniai

Pritariame siūlymams atsisakyti baudžiamosios atsakomybės už nedidelį pavojingumą turinčias nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu. Tokiu būdu būtų psichoaktyvių medžiagų politika labiau orientuota į sveikatos apsaugą, baudžiamoji atsakomybė nebaugintų asmenų, patiriančių sveikatos sutrikimų dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo (259 str. 3 dalyje numatyta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybė nelaikytina pakankama). Siūlytina atsisakyti su vartojimu savo reikmėms susijusių veikų reglamentavimo BK 259 str. 2 d., taip dekriminalizuojant *nedidelio*

² Visas tekstas prieinamas http://teise.org/wp-content/uploads/2017/04/Cigareciu_apyvarta.pdf

kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, perdirbimą, laikymą, įgijimą, gabenimą ir siuntimą ir už šias veikas numatyti administracinę atsakomybę: BK 259 str. 2 d. numatytas veikas perkelti į ANK 71 str. 1 d.. Už pakartotinį nusižengimą (už kurį ANK 71 str. 2 d. numatyta bauda nuo 150 iki 230 eurų), siūlytina numatyti papildomą administracinio poveikio priemonę – nukreipimą į sveikatos priežiūros įstaigą dėl asmens sveikatos priežiūros paslaugų suteikimo dėl narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo be gydytojo paskyrimo.

Atkreiptinas dėmesys ir yra BK 260 straipsnio sankcijų sistema. Minimali bausmė BK 260 straipsnio 2 dalyje sutampa su maksimalia 1 dalyje numatyta laisvės atėmimo bausme, analogiškas 2 ir 3 dalies sankcijų santykis. Toks reguliavimas nepagrįstas ir nebūdingas baudžiamiesiems įstatymams. Siūlytume koreguoti visas minimalias sankcijos ribas 260 straipsnyje: pirmoje dalyje atsisakyti minimalios laisvės atėmimo ribos (kadangi į šią dalį patenka ir palyginus nedidelio pavojingumo veikos, pvz., pasidalijimas su draugu savo reikmėms įsigyta psichoaktyvia medžiaga), antrosios dalies minimali sankcija mažintina bent jau iki 2 metų laisvės atėmimo, trečios – bent jau iki 5 metų laisvės atėmimo.

Kitos svarstytinios idėjos

Siūlytume apsvarstyti, kiek prasminga išskirti alkoholinių gėrimų gamybą kaip specifinę ūkinę veiklą ir už tokias neteisėtas veikas numatyti baudžiamąją atsakomybę specialiaame straipsnyje (BK 201 straipsnis). Manytume, visiškai pakaktų kitų normų, reguliuojančių neteisėtą licencijuojamą ūkinę veiklą, nuodingų medžiagų, higienos normų neatitinkančių maisto produktų gamybą.

Svarstyтина dėl šmeižimo kriminalizacijos siaurinimo, atsisakant BK 154 straipsnio 1 dalies. Reiktų išlaikyti baudžiamosios teisės kaip *ultima ratio* statusą ir į BK netraukti ne itin pavojingų veikų. Be to, yra didelė rizika, kad baudžiamaisiais kaltinimais dėl šmeižimo gali būti piktnaudžiaujama ginantis nuo kritikos. Dėl to svarstyтина ir dėl BK 154 straipsnio 2 dalyje esančio požymio „per visuomenės informavimo priemonę ar spaudinyje“ atisakymo, kuris gali būti naudojamas, pvz., turtingų korporacijų ar įtakingų verslininkų, siekiant užtildyti žurnalistinius tyrimus dėl jų neteisėtos visuomenei didelę reikšmę turinčios veiklos.

Taip pat siūlytina svarstyti, ar BK 170² straipsnyje numatytos veikos siekia nusikaltimams būtiną minimalų pavojingumo laipsnį, ar baudžiamoji teisė yra tinkama

priemonė stiprinant visuomenės sąmoningumą ir atsparumą propagandai. Taip pat atsižvelgtina, kad tam tikrą visuomenės dalį klaidina kryptinga profesionali užsienio valstybės propaganda. Tokios propagandos suklaidintus žmones persekioti baudžiamąją tvarka kažin ar yra labai adekvatu ir abejotina, ar tai padeda pasiekti norimą rezultatą.

Nuomonė (atsakant į 2019-01-24 raštą Nr. (1.39)7R-452) pateikta Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai 2019-02-25 raštu Nr. 2R-59-(1.9).

II.

Skirmantas Bikelis

DĖL NETEISĖTO PRATURTĖJIMO PREVENCIJOS ĮSTATYMO IR BAUDŽIAMOJO KODEKSO 189¹ STRAIPSNIO PAKEITIMO PROJEKTO Nr. 18-12904

Pastaba dėl BK 189¹ straipsnio pakeitimo

Atkreiptinas dėmesys į paradoką, kurį kuria šis pakeitimas. Pagal abiejų projektų idėją, didžiausios vertės neteisėtos kilmės turtą turintys asmenys būtų persekiojami pagal BK 189¹ straipsnį, kuris procesinio rezultato pasiekimo požiūriu yra labai neperspektyvus ir turto konfiskavimas yra menkai tikėtinas, taigi, gautų privilegiją, o į mažesnės vertės tokį turtą būtų nukreiptas civilinės konfiskacijos procesas, kuris, tikėkimės, būtų kur kas efektyvesnis. Paradokso būtų išvengta, jei Praturtėjimo prevencijos įstatyme civilinės konfiskacijos procesui būtų suteikta pirmenybė prieš baudžiamojo proceso veiksmus, susijusius su konfiskavimu, kaip numato visos valstybės, įteisinusios civilinę konfiskaciją.

Pastabos Neteisėto praturtėjimo prevencijos projekto pirmajam straipsniui

Manytina, be pagrindo turto vertės išraiškos dydžiu imamos **bazinės socialinės išmokos** dydis (toliau – BSI), o ne bazinis baudų ir nuobaudų dydis (toliau – BBND). BSI yra skirtas socialinėms išmokoms apskaičiuoti, BBND naudojamas baudžiamosios justicijos poreikiams (taip pat ir taikant išplėstinį konfiskavimą, kvalifikuojant nusikaltimus pagal BK 189¹

straipsnį etc.)¹. Konfiskavimas pagal rengiamą įstatymą būtų artimesnis baudžiamosios justicijos sričiai, o ne socialinės apsaugos.

Turto **turėjimo** sąvoka yra neaiški. Siūlytina vartoti platesnę sąvoką – turėjo nuosavybės teise, faktiškai kontroliavo ar naudojosi neatlygintinai ar aiškiai mažesne nei rinkos kaina savininko sutikimu. Dėl teksto ekonomijos būtų galima įstatyme įvesti „turėjimo“ sąvokos apibrėžimą.

2 dalies 1-4 punktai taip pat sudaro pagrindą taikyti įstatymą turtui iš trečiųjų asmenų, jie gali būti pagalbiniai.

Nėra aišku, kodėl civilinė konfiskacija (toliau – CiKo) negalėtų būti taikoma asmenims, kurie buvo nuteisti dėl 1 straipsnio 1 dalies 1 punkte minimų nusikaltimų, jei vėliau paaiškėja, kad jie turėjo paslėpto ir baudžiamojo proceso metu nerasto turto. Kartu labai abejotinas 2 punkto reikalingumas. Santykis su išplėstiniu turto konfiskavimu turėtų būti sprendžiamas, manytina, kitaip – straipsnyje, skirtame civilinės konfiskacijos proceso santykiui su kitais procesais.

Pagrindas „asmenims, kurių atžvilgiu nebuvo pradėtas procesas“ yra pernelyg platus ir jo reiktų atsakyti, jis nebūtų pateisinamas remiantis proporcingumo principu.

Reiktų apsvarstyti, kiek šis punktas dera su 1 punktu. Jei procesui inicijuoti pakanka, kad asmuo „buvo įtariamasis“, tai taip išeina, kad baudžiamojo proceso rezultatas civilinės konfiskacijos procesui neturi reikšmės, ir tuomet 3 bei 4 punktai netenka aktualumo.

5 punktą siūlytina derinti su nekaltumo prezumpcija ir siūlytina formuluoti taip: *apie kuriuos yra pagrindas manyti, kad jie priklauso... arba palaiko ryšius su tokia grupe.* Pajuodintas siūlymas praplėstų asmenų sąrašą lyginant su dabartine Projekto formuluote.

Antroje dalyje minimas **įrodinėjimo standartas** „pakankamas pagrindas manyti“, o civiliniame procese yra taikomas įrodymų persvaros standartas. Manytina, reiktų apsispręsti dėl vieningo įrodinėjimo standarto.

Manytina, įstatymo paskirtis turėtų būti atskirame straipsnyje. O šis straipsnis skirtas ne taikymui (visas įstatymas apie taikymą), bet konfiskavimo **pagrindų** apibrėžimui. Šalia subjektų ir pagrindų konfiskuoti turtą iš trečiųjų asmenų, prie konfiskavimo pagrindų turėtų būti įvardinta ir turto neteisėtumo **prezumpcija**.

¹ Žr. Lietuvos Respublikos minimaliojo darbo užmokesčio dydžių, socialinės apsaugos išmokų ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio indeksavimo įstatymo pakeitimo įstatymą.

Ji galėtų skambėti taip: „preziumuojama, kad turtas yra įgytas neteisėtu būdu, jeigu jį turi (žr. pastabą dėl šios sąvokos aukščiau) šio įstatymo A straipsnio B dalyje nurodyti asmenys (ne tretieji, bet pirminis įgijėjas), ir turto vertė 2000 BBND viršija šių asmenų teisėtomis pajamomis pagrįstą turtą. Teismas gali netaikyti šios prezumpcijos, jeigu jos taikymas prieštarautų protingumo principui“.

Pastabos projekto antrajam straipsniui

Kaip jau minėta pastaboje dėl BK 189¹ straipsnio pakeitimo projekto, analogiškų užsienio valstybių įstatymų apžvalga rodo, kad būtent civilinei konfiskacijai, o ne baudžiamojo proceso priemonėms yra teikiama **pirmenybė**. Ir tai logiška, nes civilinės konfiskacijos idėja būtent ir yra turto konfiskavimo procesą padaryti nepriklausomą nuo baudžiamojo proceso eigos ir jo sėkmės. Taip pat civilinio konfiskavimo proceso operatyvumas yra jo privalumas, kurio būtų netenkama teikiant pirmenybę baudžiamojo proceso priemonėms.

Siūlytina, kad prokurorai, remdamiesi atitinkama šio Projekto nuostata dėl CiKo pirmenybės, netaikytų baudžiamojo proceso nuostatų dėl turto konfiskavimo.

Pastabos dėl ketvirto straipsnio

5 dalyje numatytą 10 metų **terminą** būtina suderinti su mokestinių įstatymų reikalavimais. Kartu iš karto atkreiptinas dėmesys į 6 straipsnio 4 dalį, kur, manytina, nelogiškai reikalaujama pagrįsti pajamas už paskutinius 10 metų pateikiant pajamų deklaraciją už paskutinius penkerius metus.

Kyla abejonių dėl 6 dalies, manytina, ši norma perteklinė. Turto tyrimo pagrindai yra universalūs, tad, manytina, nereikia tokio priminimo 4 straipsnyje.

Iš 10 dalies išplaukia kiek supainiota turto konfiskavimo **proceso samprata ir struktūra**. Manytina, visas įstatymas reguliuoja konfiskavimo procesą. Šis procesas susideda iš dviejų dalių – turto tyrimo ir teisminės stadijos (analogiška struktūra yra baudžiamajame procese). Tad nelogiška kalbėti apie konfiskavimo proceso pradėjimą pabaigus turto tyrimą.

Pastabos projekto penktajam straipsniui

1 dalyje be pagrindo nurodoma, kad turto areštas gali būti taikomas „turto deklaravimui užtikrinti“. Turto areštas neturi jokio ryšio su turto deklaravimu, nei jo užtikrina, nei jam padeda, nei trukdo.

Diskutuotina, ar areštas, kaip ir vėliau bylos nagrinėjimas, neturėtų būti apygardos teismo kompetencijoje.

Manytina, jog turėtų būti vengiama dubliuoti Civilinio proceso kodekso nuostatas (5 straipsnio 2 dalis).

Pastabos projekto šeštajam straipsniui

Pastaba dėl 4 dalies jau minėta anksčiau pastabose ketvirtam straipsniui.

Šeštojo straipsnio 6 ir 7 dalys yra niekinės. Turto pagrindimo klausimai sprendžiami teisme remiantis civilinio proceso kodeksu, o ne turto deklaravimo metu, tad šiame straipsnyje reguliuoti **įrodymų leistinumą, įrodinėjimo standarto ir įrodinėjimo pareigos** klausimus yra nepagrįsta. Įrodymų leistinumą ir įrodinėjimo standarto klausimus reguliuoja CPK. Įrodinėjimo pareigos klausimus sprendžia turto neteisėtumo prezumpcija, kurią siūlome numatyti prie turto konfiskavimo pagrindų (žr. pastabas pirmam straipsniui). Ją galima būtų papildomai detalizuoti nurodant, kokias aplinkybes ieškovas privalo įrodyti įrodinėdamas turto neteisėtumą (asmens subjektiškumą, turto vertę, skirtumą tarp turto vertės ir teisėtų pajamų).

Atkreiptinas dėmesys, kad Projekto pirmame straipsnyje prie konfiskavimo pagrindų minimas įrodinėjimo standartas „pakankamas pagrindas manyti“, o civiliniame procese yra taikomas įrodymų persvaros standartas. Manytina, reiktų apsispręsti dėl vieningo įrodinėjimo standarto.

Pastabos projekto septintajam straipsniui

Paminėtina, kad prokuroras priėmus sprendimą pabaigti turto kilmės tyrimo procesą, ir kreipiasi į teismą su **ieškiniu**.

Į atskirą straipsnį išskirtinas turto **administravimo ir realizavimo** klausimas. Pabrėžtina, kad užsienio valstybių patirtis rodo, o ir ekspertai pažymi, kad iš organizuotų nusikaltimų gautą ir konfiskuotą turtą (jei tai nėra pinigai ar kiti likvidūs dalykai) yra sunku

(jei ne beviltiška) realizuoti už rinkos kainą (jis neturi paklausos, dažnai grįžta į buvusias rankas, labai pigiai), ir dėl to rekomenduojama jį skirti pirmiausia socialinėms vietinių bendruomenių (ar savivaldybių) reikmėms. Taip turtas ne tik nepraranda vertės dėl jo realizavimo bendra tvarka keblumų, bet ir stiprinamas bendruomenių tikėjimas valstybės pastangomis kontroliuoti organizuotus ir kitus nusikaltimus, neteisėtą praturtėjimą apskritai.

Paminėtina, kad Europos Parlamento ir Tarybos 2018 metų lapkričio 6 dieną priimtame reglamente dėl nutarimų išaldyti ir konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo ir jo aiškinamuosiuose raštuose minima (praktiškai pabrėžiama) tokio turto panaudojimas viešosioms ir socialinėms reikmėms galimybė².

Europos Parlamentas rezoliucijoje skatina kiekvieną valstybę realizuojant konfiskuotą turtą teikti prioritetą nusikaltimų prevencijos bei kitiems viešojo intereso projektams finansuoti, o taip pat socialinėms reikmėms³.

Atitinkamai siūlytina įstatyme numatyti atitinkamas **gaires**, kurias vėliau galėtų užtikrinti įstatymą įgyvendinantieji aktai, pavyzdžiui: „realizuojant konfiskuotą turtą, prioritetas teikiamas turto buvimo vietos bendruomenių socialinių poreikių tenkinimui“.

*Nuomonė pateikta Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai
2018-11-20 raštu Nr. 2R-379- (1.9)*

² Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the mutual recognition of freezing and confiscation orders COM/2016/0819 final - 2016/0412 (COD);
<https://www.consilium.europa.eu/lt/press/press-releases/2018/11/06/more-effective-mutual-recognition-of-freezing-and-confiscation-orders/>

³ European Parliament legislative resolution of 4 October 2018 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the mutual recognition of freezing and confiscation orders (COM(2016)0819 – C8-0002/2017 – 2016/0412(COD))

III.

Dovilė Pūraitė-Andrikiienė

NUOMONĖ DĖL VYRIAUSIOSIOS TARNYBINĖS ETIKOS KOMISIJOS PRAŠYMO NR. S-5161-(1.2)

Išnagrinėję Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2018 m. gruodžio 13 d. rašte Nr. S-5161-(1.2) pateiktą prašymą, teikiame nuomonę dėl šiame rašte išdėstytų klausimų: 1) kokius požymius/kriterijus privalo atitikti subjektas, turintis valstybės institucijos statusą; 2) ar valstybės įmonė Registrų centras (toliau – VĮ Registrų centras) laikytina valstybės institucija.

Teisės doktrinoje valstybės institucija paprastai traktuojama kaip valstybės įstaiga, per kurią įgyvendinama valstybės valdžia. Taigi valstybės institucija yra valstybės funkcijų įgyvendinimo mechanizmo sudedamoji dalis. Tačiau sąvoka „valstybės (valstybinė) institucija“ vartojama Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija), taigi tai konstitucinė sąvoka, turinti konstitucinį turinį, ir negali būti aiškinama remiantis vien tuo, kaip analogiška sąvoka yra apibrėžta įstatymuose ar kituose teisės aktuose, taip pat teisės doktrinoje. Todėl atskleidžiant šios sąvokos turinį visų pirma reikėtų remtis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinio Teismo) suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis valstybės institucijų srityje.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad pagal Konstituciją valstybės institucijomis laikytinos visos institucijos (taip pat ir įstaigos, įmonės), per kurias valstybė vykdo savo funkcijas, kurių steigėjo teises turi valstybė (jos institucijos), nepriklausomai nuo to, kaip

tam tikros institucijos yra vadinamos įstatymuose ir (arba) poįstatyminiuose teisės aktuose (Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas).

Taigi Konstitucinio Teismo oficialiojoje doktrinoje sąvoka „valstybės (valstybinės) institucijos“ yra apibendrinanti. Konstitucinis Teismas 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje vartojama sąvoka „valstybės (valstybinė) institucija“ yra bendrinė, ji apima įvairias valstybės institucijas, per kurias valstybė vykdo savo funkcijas, kad valstybės institucijos sudaro sistemą, taip pat kad valstybės institucijų sistema yra įtvirtinta įvairios teisinės galios teisės aktais: vienos valstybės institucijos yra *expressis verbis* nurodytos Konstitucijoje, kitos pagal Konstituciją turi būti nustatytos įstatymu, dar kitas steigti poreikis kyla iš būtinumo įgyvendinti valstybės valdymą, tvarkyti krašto reikalus, užtikrinti įvairių valstybės funkcijų vykdymą – šių valstybės funkcijų įgyvendinimui turi būti sudarytos valstybės institucijos, nors jų sudarymas ir nėra eksplicitiškai numatytas Konstitucijoje.

Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarime taip pat konstatuota, kad valstybės institucijų sistema apima labai įvairias institucijas; šių institucijų įvairovę, teisinį statusą ir įgaliojimus lemia valstybės vykdomų funkcijų įvairovė.

Apibendrinant minėtas oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas konstatuotina, kad subjektas gali būti laikomas valstybės institucija, jei jis atitinka šiuos esminius požymius:

- 1) institucijos steigėjo teisės turi valstybė (jos institucijos);
- 2) institucija (taip pat ir įstaiga, įmonė) vykdo valstybės funkcijas.

Aptariamo klausimo kontekste svarbu pažymėti, kad valstybės institucijos gali būti klasifikuojamos pagal jų įtvirtinimą įvairios teisinės galios aktais:

1) valstybės institucijos *expressis verbis* nurodytos Konstitucijoje (Seimas, Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Teismas, Apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai, Seimo kontrolieriai, Valstybės kontrolė, Lietuvos bankas, Valstybės gynimo taryba, kariuomenės vadas, Generalinė prokuratūra, Vyriausioji rinkimų komisija);

2) valstybės institucijos įtvirtintos Konstitucijoje nenurodant jų tikslų pavadinimų (ministerijos; saugumo tarnyba; speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija, patarianti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš

pareigų; teritorinės prokuratūros; Vyriausybės atstovai, prižiūrintys, ar savivaldybės laikosi Konstitucijos ir įstatymų, ar vykdo Vyriausybės sprendimus);

3) valstybės institucijos, kurios gali būti steigiamos Seimo priimamais įstatymais (kontrolės institucijos; Vyriausybės įstaigos; specializuoti teismai administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti);

4) poįstatyminiais teisės aktais steigiamos valstybės institucijos, kurių steigimo poreikis kyla iš būtinumo įgyvendinti valstybės valdymą, tvarkyti krašto reikalus, užtikrinti įvairių valstybės funkcijų vykdymą. Konstitucijos 94 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Vyriausybė tvarko krašto reikalus. Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime konstatuota, kad Vyriausybė turi įgaliojimus steigti ir tokias Konstitucijoje *expressis verbis* nenurodytas valstybės institucijas, kurias steigti poreikis kyla iš būtinumo įgyvendinti valstybės valdymą, tvarkyti krašto reikalus, užtikrinti įvairių valstybės funkcijų vykdymą.

Manytina, kad VĮ Registrų centras atitinka anksčiau paminėtus valstybės institucijos požymius:

1) VĮ Registrų centras steigėjas yra valstybės institucija – Lietuvos Respublikos

Vyriausybė. VĮ Registrų centras įsteigta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. liepos 8 d. nutarimu Nr. 742. „Dėl valstybės įmonės Registrų centras įsteigimo“ (toliau – Nutarimas Nr.742). VĮ Registrų centras yra iš valstybės turto įsteigtas ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo. Įmonė nuosavybės teise priklauso valstybei, jai perduotą ir jos įgytą turtą valdo, naudoja bei juo disponuoja patikėjimo teise.

2) VĮ Registrų centras vykdo valstybės funkcijas. Iš Nutarimo Nr.742 4 punkte

nustatyto teisinio reguliavimo matyti, kad VĮ Registrų centrui pavestos funkcijos yra valstybinės (pvz., įgyvendinti Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymą; tvarkyti žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastrą (inventorizaciją) ir registrą; įstatymų nustatyta tvarka vykdyti žemės ir kito nekilnojamojo turto teisinę registraciją; analizuoti nekilnojamojo turto rinką ir įstatymų nustatyta tvarka organizuoti nekilnojamojo turto vertinimą, rengti duomenis nekilnojamojo turto apmokestinimui; kurti žemės ir kito nekilnojamojo turto informacinę sistemą; teikti valstybės institucijoms ir kitiems vartotojams duomenis apie nekilnojamąjį turtą, jo vertę ir teisinę padėtį ir kt.).

Atsižvelgiant į anksčiau minėtą valstybės institucijų klasifikaciją pagal jų įtvirtinimą įvairios teisinės galios aktais, manytina, kad VĮ Registrų centras gali būti laikoma poįstatyminiu teisės aktu įsteigta valstybės institucija, kurios steigimo poreikis kilo iš būtinumo įgyvendinti valstybės valdymą, tvarkyti krašto reikalus, užtikrinti įvairių valstybės funkcijų vykdymą.

Aptariamo klausimo kontekste taip pat svarbu paminėti 2009 m. birželio 18 d. Europos Tarybos konvencijoje dėl teisės susipažinti su oficialiais dokumentais (ratifikuota 2012 m. birželio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymu) (toliau – Konvencija) įtvirtintą pakankamai platų valstybės institucijos apibrėžimą. Pagal Konvencijos 1 str. 2 d. a punktą, valstybės institucijų sąvoka apima: 1) vyriausybės ir administravimo institucijas nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiu; 2) teisės aktų leidybos institucijas ir teisminės institucijas, jei jos atlieka administravimo funkcijas pagal nacionalinę teisę; 3) fizinius ir juridinius asmenys, jei jie veikia turėdami administracinius įgaliojimus.

Taigi pagal Konvenciją, juridinis asmuo patenka į valstybės institucijų ratą, jeigu turi administracinius įgaliojimus. Atkreiptinas dėmesys, kad viešojo administravimo įgaliojimai, kaip vienas iš valstybės institucijų apibūdinančių požymių, yra išskirti ir Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme. Šio įstatymo 2 str. 8 d. nustatyta, kad valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos – atstovaujamosios, valstybės vadovo, vykdomosios, teisminės valdžios institucijos, teisėsaugos institucijos ir įstaigos, auditą, kontrolę (priežiūrą) atliekančios institucijos ir įstaigos, kitos valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, kurios finansuojamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų bei valstybės pinigų fondų ir kurioms Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka yra suteikti viešojo administravimo įgaliojimai. Viešojo administravimo įstatymo 2 str. 4 d. nustatyta, kad viešojo administravimo subjektas – valstybės institucija ar įstaiga, savivaldybės institucija ar įstaiga, pareigūnas, valstybės tarnautojas, valstybės ar savivaldybės įmonė, viešojo įstaiga, kurios savininkė ar dalininkė yra valstybė ar savivaldybė, asociacija, šio įstatymo nustatyta tvarka įgalioti atlikti viešąjį administravimą.

Svarbu pažymėti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje yra ne kartą pabrėžęs, jog VĮ Registrų centro veikla pagal jos pobūdį yra viešojo administravimo veikla, todėl šiuose teisiniuose santykiuose VĮ Registrų centras laikomas viešojo administravimo subjektu (pvz.: administracinės bylos Nr. A-835-502/2015; Nr. A502-319/2014, Nr.A442-512/2014).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad VĮ Registrų centras atitinka taip pat ir Konvencijoje ir minėtuose įstatymuose nustatytus valstybės institucijos požymius.

Nuomonė (į 2018-12-13 raštą Nr. S-5161-(1.12)) pateikta Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos pirmininkui Edmundui Sakalauskui 2019-01-03 raštu Nr. 2R-4-(1.9)

IV.

Kristina Ambrazevičiūtė

DĖL NUOMONĖS PATEIKIMO KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS BYLOJE NR. 11/2018

Lietuvos teisės institutas gavo Konstitucinio Teismo teisėjo G.Godos prašymą pateikti nuomonę, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsniui, 41 straipsnio 3 dalies nuostatai „Aukštasis mokslas prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus“, 52 straipsniui, konstituciniam teisėtų lūkesčių apsaugos principui neprieštarauja Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 5 punktą (2017 m. birželio 6 d. redakcija) tiek, kiek jame nustatyta, kad bedarbiu laikomas asmuo, kuris nestudijuoja aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės formos studijų programas, ir šio įstatymo 24 straipsnio 4 dalies punktą (2017 m. birželio 6 d. redakcija) tiek, kiek jame nustatyta, kad bedarbio statusas panaikinamas, kai bedarbis pradeda studijuoti aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės formos studijų programas.

Atlikę tyrimą, teikiame šią nuomonę:

1. Dėl Konstitucijos 29 straipsnio. Klausimas dėl pažeisto konstitucinio visų asmenų lygybės principo kilo dėl įstatyminio reglamentavimo, nustatančio nevienodas teises dvejoms asmenų grupėms – nuolatinėms ir iššėtinėms studijų studentams. Nuolatinėms studijų studentui negali būti suteiktas bedarbio statusas, ir, atitinkamai, teisė gauti nedarbo

socialinio draudimo išmoką, tuo tarpu išėstinių studijų studentai bedarbio statusu bei iš jo sekančia teise į nedarbo išmoką pasinaudoti gali.

Manytina, priežasčių, lemiančių skirtingą nuolatinių ir išėstinių studijų formų reglamentavimą reiktų ieškoti tradiciniame pramoniniu laikotarpiu susiformavusiame „trijų kartų“ užimtumo ir socialinio gyvenimo modelyje. „Trijų kartų“ modelio esmę išreiškia modernių valstybių funkcijų įgyvendinimas kiekvieno individo gyvenimą suskirsčius į nuosekliai vieną paskui kitą einančias ir griežtai atskirtas pakopas: pirmąją, kurios metu įgyjamas išsilavinimas ir pasirengimas dirbti, antrąją, darbingo gyvenimo pakopą ir trečiąją „užtarnauto poilsio“ pakopą. Asmenys gali turėti skirtingų teisių ir pareigų¹ apimtis, priklausomai nuo kiekvienos stadijos.

Dieninė studijų forma (kuri vėliau buvo pavadinta nuolatine studijų forma), įtvirtinta Lietuvos teisės aktuose yra siejama su pirmąja užimtumo ir socialinio gyvenimo pakopa, kurioje esančio asmens pagrindinė funkcija – mokytis, bet ne įgyvendinti teisę į darbą, ar, nepavykstant jos įgyvendinti, įgyti bedarbio statusą.

Tuo tarpu vakarinė ar neakivaizdinė (vėliau pavadinta į išėstinę studijų forma) studijų formos yra siejamos su antrąja, darbingo gyvenimo pakopa, kurioje pagrindinė asmens funkcija yra dirbti. Mokymosi veikla šioje pakopoje jei ir yra, tai yra antrinė funkcija, priderinama prie pagrindinės darbo veiklos. Atitinkamai, asmeniui, negalinčiam įgyvendinti pagrindinės šios pakopos funkcijos dirbti, yra užtikrinamas socialinės saugos funkciją atliekantis bedarbio statusas. Todėl galima daryti išvadą, jog bedarbio statusas seka ir yra siejamas ne su pasirinkta asmens studijų forma, bet su asmens dalyvavimu arba mokslo, arba darbo pakopoje.

Dabartinės, post-industrinės visuomenės vystymosi tendencijos neleidžia padaryti tokių aiškių perskyrų, kurios buvo įtvirtintos „trijų kartų“ modelyje ir mokymasis, kuris anksčiau buvo priskiriamas pirmajai individo gyvenimo fazei, dabar yra keičiamas visą gyvenimą trunkančiu mokymusi, o darbo santykių reguliavimo lankstumas bei pasikeitusios studijų formos (pavyzdžiui, nemažos dalies nuolatinėse magistrantūros studijose studijuojančių studentų paskaitos vyksta antroje dienos pusėje, taip atspindint faktą, jog jie dirba, taip pat informacinės technologijos leidžia studijuoti ar dirbti nuotoliniu

¹ Guillemard A.M. The Advent of a Flexible Life-course and the Reconfiguration of Welfare. Comunicaci3nde personas mayores: Actas do Foro Internacional. Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia, 2007, p. 133-134; Guillemard A. Age Policy. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Oxford, Elsevier. 2015, 1, p. 323.

būdu) leidžia derinti darbą tiek su nuolatine, tiek su iššestine studijų forma. Todėl nustatytas teisinis reguliavimas, jog anksčiau dirbę ir socialinio draudimo mokesčius mokėję bedarbiai, tačiau vėliau pasirinkę nuolatinę studijų formą, nedarbo išmokų negautų, faktiškai atsiduria kitokioje padėtyje nei iššestinėje studijų formoje studijuojantys asmenys, o tai galimai prieštarauja socialinio teisingumo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principui.

Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintą visų asmenų lygybės principą Konstitucinis Teismas aiškina kaip reikalavimą vienodus faktus vertinti vienodai bei vienodais požymiais pasižymintiems asmenims taikyti tą patį teisės aktą, tuo pačiu pripažindamas galimybę nustatyti nevienodą teisinį reguliavimą asmenų kategorijoms, esančioms skirtingose padėtyse². Tačiau toks nevienodas asmenų grupių teisinis reguliavimas gali būti pateisintas tik tuomet, kai jis yra nulemtas objektyviai tarp šių grupių egzistuojančių skirtumų³. Todėl klausimas dėl konstitucinio lygybės principo pažeidimo nustačius skirtingą reguliavimą nuolatinių ir iššestinių studijų studentams gali būti atsakytas patikrinus šių grupių teisinės padėties ypatumus ir skirtumus. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo⁴ 53 straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyta, jog pagrindinis skirtumas tarp šių studijų formų yra studijų trukmė – nuolatine studijų forma leidžia surinkti nustatytą kreditų skaičių per trumpesnę laikotarpį nei iššestinė studijų forma, tuo tarpu tiek baigus nuolatinės, tiek iššestinės formos studijas įgytas išsilavinimas yra lygiavertis. Taigi esminis skirtumas – nevienoda studijų trukmė nėra laikytina skirtingą asmenų statusą lemiantis faktorius, ir todėl yra nepakankamas pateisinti skirtingą nuolatinių ir iššestinių studijų studentų traktavimą bedarbio statuso suteikimo prasme. Todėl galima daryti išvadą, jog asmenys, studijuojantys pagal nuolatinės formos studijų programas, palyginti su studijuojančiais pagal iššestines studijų programas, yra diskriminuojami.

2. Dėl valstybės garantuojamos socialinės paramos nedarbo atveju ir konstitucinio teisėtų lūkesčių apsaugos principo. Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog valstybė laiduoja piliečių teisę gauti socialinę paramą nedarbo atveju reiškia valstybės pareigą pasirūpinti asmenimis, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių neteko darbo ir negali užsitikrinti pajamų pragyvenimui. Tokia valstybės pareiga yra realizuojama per

² Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas.

³ Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas.

⁴ Valstybės žinios, 2009, Nr. 54-2140.

socialinio draudimo sistemą, atskaitant mokesčius nuo atlyginimo už darbą bei darbo netekimo atveju tokius mokesčius sumokėjusiems asmenims išmokant finansines nedarbo išmokas. Be to, įtvirtinta asmens teisė į socialinę paramą nedarbo atveju yra susijusi ne tik su Konstitucijos 52 straipsniu, bet ir su Konstitucijos 23 straipsniu. Tai yra, valstybės nustatyta tvarka patvirtinta asmens teisė į socialinę išmoką tuo pačiu yra ir asmens teisė į nuosavybę⁵, kuri yra saugoma ir ginama pagal Konstitucijos 23 straipsnį. Todėl asmenys, kuriems yra paskirta Konstitucijoje nustatyta socialinė nedarbo išmoka, turi teisę reikalauti, kad nustatyto dydžio išmoka būtų mokama nustatytos trukmės periodą.

Taigi Konstitucijoje nustatytas socialinės paramos mechanizmas įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti pakankamas socialinės paramos įgyvendinimo ir teisinio gynimo priemones bei turi užkirsti kelią situacijoms, kuomet asmuo, dėl tam tikrų priežasčių netekęs darbo, negautų socialinės paramos⁶. Visgi šiuo metu egzistuojantis teisės į valstybės paramą nedarbo atveju įstatyminis reglamentavimas nesuteikia galimybės asmenims, studijuojantiems aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės formos studijų programas pasinaudoti jiems priklausančiomis (Konstitucijos 52 ir 23 straipsnių prasmėmis) teisėmis. Kitaip tariant, net jei asmuo atitinka visas sąlygas nedarbo draudimo išmokai gauti, tačiau studijuoja aukštojoje mokykloje nuolatinėje studijų formoje ir todėl neturi bedarbio statuso, konstitucine teise į nedarbo išmoką jis pasinaudoti negalės. Toks konstitucinės teisės apribojimas yra netikslingas ir negali būti pateisintas akivaizdaus būtinumo kriterijumi. Be to, dalies teisę į nedarbo draudimo išmoką turinčių asmenų konstitucinės socialinės paramos nedarbo atveju garantijos neužtikrinimas tuo pačiu reiškia ir teisėtų lūkesčių apsaugos principo neužtikrinimą.

3. Dėl aukštojo mokslo prieinamumo pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus.

Konstitucijos 41 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, jog aukštasis mokslas yra prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus reiškia potencialią kiekvieno asmens galimybę siekti aukštojo mokslo tiek valstybinėse, tiek įstatymo nustatyta tvarka įsteigtose nevalstybinėse aukštosiose mokyklose, be to, šią teisę įgyvendinančiam asmeniui negali būti nustatyti reikalavimai, grindžiami ne jo paties sugebėjimais, o kokiais nors

⁵ Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimas.

⁶ Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimas.

kitais kriterijais⁷. Vertinant šią nuostatą bedarbio kaip asmens, nestudijuojančio aukštojoje mokykloje pagal nuolatinę studijų formą kontekste, reikia pastebėti, jog savaime bedarbio statuso turėjimas ar neturėjimas neįtakoja asmens konstitucinės teisės į aukštąjį mokslą įgyvendinimo. Ir nors galima būtų argumentuoti, jog nesuteikus nedarbo socialinės išmokos asmuo, neturintis kitų finansavimo šaltinių, lieka be paramos, tačiau nedarbo išmoka negali būti laikoma stabiliu pajamų šaltiniu, yra mokama laikinai, 9 mėnesius⁸ ir todėl yra nepakankama užtikrinti pajamas visą studijų laikotarpį.

4. Dėl konstitucinės teisės į aukštąjį mokslą bei konstitucinės teisės į socialinę paramą.

Reiktų atkreipti dėmesį į konstitucinės doktrinos nuostatą, neleidžiančią nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmuo, įgyvendindamas vieną konstitucinę teisę, netektų galimybės įgyvendinti kitą konstitucinę teisę⁹. Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog „negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmeniui, kuriam yra paskirta ir mokama senatvės pensija, būtų suvaržyta galimybė laisvai pasirinkti darbą bei verslą, nors jis ir atitinka įstatymo nustatytas sąlygas, kad dirbtų tam tikrą darbą arba verstųsi tam tikru verslu; galimybės laisvai pasirinkti darbą bei verslą suvaržymu laikytinas ir toks teisinis reguliavimas, kai asmuo negali darbo bei verslo laisvai pasirinkti dėl to, kad įgyvendinus šią teisę jam būtų nemokama paskirta ir iki tol mokėta senatvės pensija arba jos dalis.“¹⁰ Nors Konstitucinis Teismas yra pripažinęs šios nuostatos taikymą visoms pensijų rūšims, bet nėra pasisakęs dėl jos galiojimo socialinės paramos atžvilgiu, visgi manytina, jog teisinis reglamentavimas, kai asmeniui įgyvendinant teisę studijuoti aukštosios mokyklos nuolatinį studijų formoje jis netenka teisės į nedarbo socialinę išmoką, nėra suderinamas su konstitucinės justicijos doktrina.

5. Dėl viršnacionalinio studento statuso darbo rinkoje reglamentavimo.

Aptariant darbo rinkoje dalyvaujančius asmenis bei jų statusą, tikslinga remtis Tarptautinės darbo organizacijos (toliau – TDO) dokumentuose įtvirtintais apibrėžimais, kuriais remiasi ir

⁷ Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas.

⁸ Pagal Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymo (TAR, 2016, Nr. 18826) 7 straipsnį nedarbo draudimo išmoka mokama 9 mėnesius.

⁹ Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d., 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. liepos 4 d. nutarimai.

¹⁰ Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas.

Europos Sąjunga¹¹ bei kitos organizacijos. Atlikta analizė rodo, jog TDO studento sąvoką vartoja atsiribodamas nuo studijų formos - nei nuolatinės, nei iššęstinės, nei kitokios studijų formos kalbant apie studento statusą nėra nurodomos. Antra, TDO dokumentuose studentai nėra siejami su tik su vienu – dirbančiųjų arba bedarbių – statusu. TDO išskiria tris asmenų kategorijas – (1) dirbantieji (asmenys, dalyvaujantys apmokamuose darbo santykiuose arba individualioje veikloje), (2) bedarbiai (asmenys, neturintys apmokamo darbo ar pajamas duodančios veiklos, artimiausiu metu galintys pradėti dirbti ir aktyviai ieškantys darbo) ir (3) ekonomiškai neaktyvūs asmenys (asmenys, nepriskirtini pirmoms dviem kategorijoms, pavyzdžiui, studentai, namų šeimininkės, neįgalūs asmenys)¹². Sprendžiant kuriai kategorijai yra priskiriamas konkretus asmuo, yra vadovaujama „pirmenybės taisykle“: prioritetas suteikiamas asmens dalyvavimui darbo santykiuose prieš bedarbio statusą, ir, atitinkamai, bedarbio statusui prieš ekonomiškai neaktyvaus asmens statusą. Pavyzdžiui, asmuo, kuris ir dirba, ir ieško darbo, yra laikomas dirbančiu; asmuo, kuris ir dirba, ir studijuoja, yra priskiriamas dirbančiųjų kategorijai, o asmuo, kuris ieško darbo ir studijuoja bus priskiriamas bedarbių kategorijai¹³. Todėl galima daryti išvadą, jog konkretaus asmens statusą darbo rinkoje lemia ne studijos, bet jo aktyvios pastangos pasireiškiančios darbine veikla arba darbo paieškomis. Taigi studentas turi būti vertinamas kaip bet kuris kitas visuomenės narys ¹⁴. TDO pateikiamą studento kaip bet kurio kito visuomenės nario sampratą naudoja ir Europos Sąjungos statistikos tarnyba (Eurostat): „negalima studentų pašalinti iš bedarbių tik dėl to, kad jie yra studentai. Jiems taip pat taikomi tie patys kriterijai, kurie taikomi ir kitiems gyventojams. Tai kad asmuo studijuoja, neturi reikšmės jo darbiniam ar bedarbio statusui“.¹⁵ Taigi pagal viršnacionalinį darbo rinkos reglamentavimą studentas gali įgyti tiek dirbančio asmens, tiek bedarbio statusą ir tai nėra siejama su jo studijų forma.

¹¹ 2000 m. rugsėjo 7 d. Komisijos Reglamentas (EB) Nr. 1897/2000 įgyvendinantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 577/98 dėl darbo jėgos atrankinio tyrimo organizavimo Bendrijoje, apibrėžiant nedarbo sąvoką. OL L 228 , 08/09/2000 p. 0018 – 0021.

¹² International Labour Organization Resolutions Concerning Economically Active Population, Employment, Unemployment and Underemployment, adopted by the 13th International Conference of Labour Statisticians, October 1982, para. 10.

¹³ Hussmanns R. Measurement of Employment, Unemployment and Underemployment – Current International Standards and Issues in their Application. Bulletin of Labour Statistics, 2007.

¹⁴ Elder S. What Does NEETs Mean and Why is the Concept So Easily Misinterpreted? ILO Technical Brief, 2015, 1.

¹⁵ Eurostat. Definition of unemployment and youth unemployment indicators. Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Youth_unemployment#Definition_of_unemployment_and_youth_unemployment_indicators.

Išvados. Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 5 punktas (2017 m. birželio 6 d. redakcija) tiek, kiek jame nustatyta, kad bedarbiu laikomas asmuo, kuris nestudijuoja aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės formos studijų programas, ir šio įstatymo 24 straipsnio 4 dalies punktas (2017 m. birželio 6 d. redakcija) tiek, kiek jame nustatyta, kad bedarbio statusas panaikinamas, kai bedarbis pradeda studijuoti aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės formos studijų programas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsniui, 52 straipsniui, konstituciniam teisėtų lūkesčių apsaugos principui bei konstitucinės justicijos principui, neleidžiančiam nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmuo, įgyvendindamas vieną konstitucinę teisę, netenka galimybės įgyvendinti kitą konstitucinę teisę. Taip pat pastebėtina, jog pasaulinėje jurisprudencijoje bei mokslo doktrinoje vyraujanti studijuojančio asmens samprata gali būti siejama tiek su dirbančio, tiek su bedarbio asmens statusu.

Nuomonė (atsakant į 2019-01-10 raštą Nr. 14B-12(2.4)) pateikta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjui Gintarui Godai 2019-02-11 raštu Nr. 2R -51-(1.9)

V.

Simonas Nikartas

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO KODEKSO 310 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIII P-988(2)

Pritariame Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento nuomonei, jog priemonės, įpareigojimo dalyvauti elgesio pataisos programoje, numatymas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau BK) 310 straipsnio sankcijoje prieštarauja Lietuvos bausmių sistemai: BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose gali būti nustatytos tik tos bausmių rūšys, kurios išvardytos BK 42 straipsnyje. Taip pat pritariame ir kitoms Teisės departamento pastaboms. Todėl šiais klausimais nesikartosime.

Pirmiausia norėtumėme pateikti kai kuriuos papildomus pastebėjimus dėl įpareigojimo dalyvauti elgesio pataisos programoje numatymo BK 310 sankcijoje. Kaip minėta, tokia priemonė atsižvelgiant į BK numatytą bausmių sistemą, negali būti numatyta BK sankcijoje kaip bausmė. Svarstytinas nebent tokio įpareigojimo numatymas kaip baudžiamojo ar auklėjamojo priemonės.

Pabrėžtina, kad BK 67 straipsnyje numatyta panaši baudžiamojo poveikio priemonė pilnamečiams asmenims – dalyvauti smurtinių elgesį keičiančiose programose. BK 82 ir 87 straipsniai numato auklėjamojo poveikio priemonę nepilnamečiams – elgesio apribojimą. Į šios priemonės turinį patenka „įpareigojimas dalyvauti valstybinių ar nevalstybinių įstaigų bei organizacijų rengiamose socialinio ugdymo ar reabilitacijos priemonėse“ (BK 87 str. 2 d. 5 p.), kuris iš dalies galėtų atitikti projekto rengėjų siūlomą priemonę. Tačiau svarbu

atkreipti dėmesį, kad baudžiamojo poveikio priemonės gali būti taikomos tik pilnamečiui asmeniui atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriuje numatytais pagrindais arba atleistam nuo bausmės BK X skyriuje numatytais pagrindais, arba lygtinai paleistam iš pataisos įstaigos Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso XI skyriuje numatytais pagrindais (BK 67 str.). Auklėjamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos nepilnamečiui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą ir atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, taip pat nepilnamečiui, kuriam atidėtas bausmės vykdymas arba kuris lygtinai paleistas iš pataisos įstaigų Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso XI skyriuje numatytais pagrindais (BK 82 str.).

Projekto rengėjų aiškinamajame rašte teigiama, kad „viešųjų darbų taikymas kaip savarankiškos bausmės nėra adekvati sankcija už tokią žiaurią smurtinę nusikalstamą veiką, todėl siūlytina jos atsisakyti“. Deja nėra pateikiami jokie įtikinami argumentai dėl viešųjų darbų bausmės neadekvatumo. Pirma, čia reiktų atkreipti dėmesį, kad BK numatytas nusikaltimas yra nesunkus. Todėl bausmių sistemos ir hierarchijos požiūriu yra logiška, kad sankcijoje yra numatytos švelnesnės, su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės.¹ Antra, nepritartumėme viešųjų darbų bausmės (nu)vertinimui kaip neadekvačios bausmės. Užsienio valstybėse (pvz., Olandijoje, Portugalijoje, Vokietijoje ir kt.) viešųjų darbų bausmė yra priskiriama prie griežtesnių su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių ir reguliuojama bei taikoma kaip tiesioginė laisvės atėmimo bausmės alternatyva (pvz., teismas gali pakeisti laisvės atėmimo bausmę į viešuosius darbus, panašiai, kaip Lietuvoje yra taikomas laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas). Viešieji darbai – tai tiek pakankamai griežta bausmė, kuri riboja asmens laisvę (asmuo nemažai laiko privalo būti darbo vietoje, vykdyti darbdavio nurodymus, atsiskaityti bausmės vykdymą kontroliuojančiai institucijai), tiek bausmė, reikalaujanti asmens aktyvios veiklos, o tinkamai individualizuota, ji turi ir edukacinį poveikį asmenybei (pvz., darbas nevyriausybinėse organizacijose, ligonių, senelių priežiūra, aplinkos tvarkymas ir pan.). Neatmestina, kad tam tikriems asmenims, padariusiems 310 str. numatytą veiką (pvz., tokiu būdu suklydusiam nepilnamečiui ar jaunuoliui) reikšmingą prevencinį ir edukacinį poveikį galėtų turėti viešųjų darbų bausmės skyrimas dirbant gyvūnų globos organizacijose.

¹ Viešieji darbai, atsižvelgiant į BK 42 straipsnyje įtvirtintą bausmių hierarchiją, yra vertinama kaip viena švelniausių bausmių.

Norėtumėme atkreipti dėmesį ir į Lietuvos Respublikos Seimo narių, Dovilės Šakalienės ir Lino Balsio, parengtą pasiūlymą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui XIII P-988. Pasiūlymo autoriai siūlo įtraukti į BK 310 str. dar vieną 3 dalį su šia formuluote „*Tam, kuris žiauriai elgėsi su gyvūnu, jį kankino, nuo trejų iki penkerių metų draudžiama įsigyti ir laikyti bet kokį gyvūną*“.

Tokiam pasiūlymui nepritariame. Pirma, siūloma numatyta papildomą baudžiamąją atsakomybę už atvejus, kai su gyvūnu elgiamasi žiauriai, jis kankinamas, tačiau nesant gyvūno žuvimo ar suluošinimo požymių. Tokia norma labai išplėstų baudžiamosios atsakomybės ribas ir prieštarautų baudžiamosios teisės „Ultima ratio“ principui. Antra, kaip esame ne kartą, minėję savo ankstesnėse Lietuvos Respublikos Seimui teiktose nuomonėse, bausmių griežtinimo ir/ar kriminalizavimo klausimais – tai nėra priemonės, kurios leidžia išspręsti nusikaltimų problemą. Kriminologijos moksle, atsižvelgiant į gausius mokslinių tyrimų įrodymus, jau laikoma aksioma, kad baudžiamosios atsakomybės griežtinimas nėra efektyvi priemonė nei atgrasant pažeidėjus nei užkertant kelią nusikalstamoms veikoms, priešingai yra kur kas daugiau moksliai pagrįstų įrodymų, kad baudžiamosios atsakomybės griežtinimas turi neigiamą poveikį tiek pažeidėjui ir jo rizikai pakartotinai nusikalsti, tiek jo artimos aplinkos žmonėms, tiek visuomenės saugumui.² Ypač bausmių griežtinimas neveiksmingas smurtinių nusikaltimų atžvilgiu, kadangi smurtinės nusikalstamos veikos daugumoje atvejų nėra susijusios su racionaliomis nusikaltimo padarymo priežastimis.

² Čia pateikiamos nuorodos į kai kuriuos tyrimus: The Effects of Imprisonment: Specific Deterrence and Collateral Effects. Research Summaries. University of Toronto: 2014: <http://criminology.utoronto.ca/wp-content/uploads/2013/09/DWG-EffectsImprisonmentHighlights14Feb2013.pdf>; Liebling, Alison, and Shadd Maruna, eds. The effects of imprisonment. Routledge, 2013; Murray, Joseph, and David P. Farrington. "Parental imprisonment: effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life-course." Journal of Child Psychology and psychiatry 46.12 (2005): 1269-1278; Bukstel, Lee H., and Peter R. Kilmann. "Psychological effects of imprisonment on confined individuals." Psychological Bulletin 88.2 (1980): 469; Murray, Joseph, and David P. Farrington. "Parental imprisonment: Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life course." Development and psychopathology 20.01 (2008): 273-290; Clear, Todd R. "The effects of high imprisonment rates on communities." Crime and Justice 37.1 (2008): 97-132; Lippke, R. L. (2002), Crime Reduction and the Length of Prison Sentences. Law & Policy, 24: 17–35; Cid, José. "Is imprisonment criminogenic? A comparative study of recidivism rates between prison and suspended prison sanctions." European Journal of Criminology 6.6 (2009): 459-480; Listwan, Shelley Johnson, et al. "The pains of imprisonment revisited: The impact of strain on inmate recidivism." Justice Quarterly 30.1 (2013): 144-168; Spohn, Cassia, and David Holleran. "The effect of imprisonment on recidivism rates of felony offenders: A focus on drug offenders." Criminology 40.2 (2002): 329-358; Gendreau, Paul, Francis T. Cullen, and Claire Goggin. The effects of prison sentences on recidivism. Ottawa: Solicitor General Canada, 1999; DeFina, Robert H., and Thomas M. Arvanites. "The weak effect of imprisonment on crime: 1971–1998." Social Science Quarterly 83.3 (2002): 635-653.

Siūlomame projekte vėlgi straipsnio sankcijoje numatoma įtraukti priemonę, kuri nėra nei bausmė, nei yra numatyta kaip baudžiamojo poveikio priemonė.³ Tokios normos priėmimas ir įsigaliojimas Baudžiamosios teisės požiūriu nėra galimas.

Net ir numčius tokį draudimą kaip baudžiamojo ir/ar auklėjamojo poveikio priemonę, kiltų abejonių dėl jos vykdymo kontrolės galimybių. Pavyzdžiui, uždraudus asmeniui turėti gyvūną, vargu, ar tokią teisę galima būtų atimti šeimos nariams. Todėl tikėtina, jog praktikoje tokios priemonės taikymas būtų neveiksmingas.

Nuomonė (atsakant į 2018-09-21 raštą Nr. S-2018-6868) pateikta Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui 2018-10-03 raštu Nr. 2R -326-(1.9)

³ Tokį draudimą sąlyginai galima būtų vertinti kaip baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis specialia teise (BK 67 str. 2 d. 1 p.).

